

Дипнавоз
ЮСУПОВА

ТЕМУРИЙЛАР ДАВРИДАГИ
аруза
ДОИР РИСОЛАЛАРНИНГ
ҚИЁСИЙ ТАҲЛИЛИ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

АЛИШЕР НАВОИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЎЗБЕК ТИЛИ
ВА АДАБИЁТИ УНИВЕРСИТЕТИ

Дилнавоз ЮСУПОВА

ТЕМУРИЙЛАР ДАВРИДАГИ АРУЗГА ДОИР РИСОЛАЛАРНИНГ ҚИЁСИЙ ТАҲЛИЛИ

Монография

Тошкент – 2019

Дилнавоз Юсупова. Темурийлар давридаги арузга доир рисолаларнинг қиёсий таҳлили. Монография. – Т.: «ТА’ЛІМ-МЕДИА», 2019. – 264.

Монографияда темурийлар давридаги арузга доир рисолалар қиёсий жиҳатдан таҳлил қилинган. Таълиқот учун туркий ва форс тилдаги манбалар: Шайх Аҳмад Тирозийнинг «Фунун ул-балға», Атоуллох Хусайнийнинг «Бадойиъ ус-санойиъ», Абдураким Жомийнинг «Рисолати аруз», Сайфий Бухарийнинг «Арузи Сайфий», Алишер Навоийнинг «Мезон ул-авзон», Заҳриддин Муҳаммад Бобурийнинг «Аруз рисолати ашрафий асос келиб қолган. Қиёсий таҳлил арузий бирликлар: *жуж*, *аслий руж*, *зорф*, *бахр* ва *доғдилар* мисолида амалга оширилган. Монографияда қиёсий адабиётшунослик, музоам поэтика, арузшунослик ва, умуман, темурийлар даври адабиётшунослиги билан қизиқувчи олимлар, таълиқотчилар ва филолог мутахассислар учун муҳаллашган.

Монография посвящена сравнительному анализу трактатов об арузе в период Темуридов. К исследованию привлечены научные трактаты на персидском и тюркском языках, в том числе такие значительные, как «Фунун ал-балға» Шейха Ахмада Тарази, «Мезон ал-авзон» Алишера Навои, «Рисолати Арузи Абдуракима Джами, «Бадойиъ ус-санойиъ» Атауллохи Хусайни, «Арузи Сайфий» Сайфий Бухари, и «Арузи Заҳриддини Муҳаммада Бобури. Сравнительный анализ был осуществлен на примере ритмических единиц, таких как: *жуж*, *аслий руж* (основная стопа), *зорф* (изменение), *бахр* (поэтический метр) и *доғра* (концентрические круги).

Монография предназначена для ученых, исследователей и филологов-специалистов интересующихся проблемами сравнительного литературоведения, классической поэтики, исследование аруза и вопросами литературоведения эпохи Темуридов.

The monograph is devoted to a comparative analysis of treatises on Aruz during the Temurids. The research involved scientific treatises in the Persian and Turkic languages, including such significant ones as «Funun al-balaga» Sheikh Ahmad Tarazi, «Mezon ul-avzon» by Alisher Navoi, «Risala-i Aruz» by Abdurrahman Jami, «Budo'i us-sana'i», Ataallah Husayini, «Aruz-i asli ruho» (fundamental foot), *zoraf* (changes), *bahar* (poetic meter) and *dogra* (concentric circles).

The monograph is intended for scientists, researchers and specialist philologists interested in the problems of comparative literature, classical poetics, study of aruz (prosody) and literary studies of the Temurids.

Масъул муҳаррир

Гулжумор Тўйчиева, филология фанлари доктори.

Тақризчилар

Нурбой Жабборов, филология фанлари доктори, профессор.

Афтондия Эркинов, филология фанлари доктори.

Монография Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети Илмий кенгашининг 2019 йил 1 июлдаги 11-сон мажлиси баённомаси билан нашрга тасвია этилган.

ISBN: 978-9943-5352-0-6

© Д.ЮСУПОВА, 2019
© «ТА’ЛІМ-МЕДИА», 2019

КИРИШ

Сўнги йилларда адабиётнинг поэтик унсурларини тарихий-лик, қиёсийлик, ўзаро таъсир ва акс таъсир, объективлик, синкретизм тамойиллари асосида ўрганиш ривожланаётган бўлиб, шеършунослик тарихини узвийликда тараққий этган жараён сифатида баҳолаш; шеър, шеъринг нутқ, шеъринг категория ва унсурларнинг ўзига хослигини белгилаш долзарб масалалар каторидан ўрин олмоқда. Шу маънода шеършуносликнинг тарихий қисми бўлган арузшуносликнинг характерли жиҳатларини аниқлаш, аруз тизимининг квантитатив ва квалитатив хусусиятларини асослаш, арузнинг ритмик унсурларини ўзаро қиёсий жиҳатдан ўрганиш каби масалалар жаҳон, хусусан, ўзбек аруз илмининг ўрганилиши зарур бўлган мавзуларига айланмоқда.

Ўзбекистонда мамлакат стратегик ривожининг бош омили лари белгиланар экан, «Мана шу стратегияга мувофиқ барча соҳа ва тармоқлар қатори маданият ва санъат, адабиёт, оммавий ахборот воситалари равнақини янги босқичга кўтаришни биз ўз олдимизга мақсад қилиб қўйганмиз. ... Аввало, халқимизнинг яратувчилик даҳоси билан бунёд этилган ноёб меросини хар томонлама чуқур ўрганиш, юртимиздан етишиб чиққан буюк аллома ва мутафаккирларнинг ҳаёти ва илмий-ижодий фаолияти ҳақида яхлит тасаввур уйғотиш, ёш авлод-ни гуманистик ғоялар, миллий ғурур ва ифтихор руҳида тарбиялашдек эзгу мақсадлар кўзда тутилган». Шунга кўра те мурийлар даври арузшунослигига доир рисолаларнинг қиёсий таҳлилини амалга ошириш ўзбек шеършунослиги ва адабиёт-шунослигининг долзарб муаммоларидан биридир.

Жаҳон миқёсида шеършунослик ва шеър тузилишлари ни ўрганиш тарихан энг қадимги даврдаёқ бошланганлигига қарамай, у ўз методикаси ва мавзу қирраларининг белгила-нишга кўра янги йўналиш саналади. Шериятнинг мавжуд-

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Ўзбекистон ижодкор зиёлилари вакиллари билан учрашувдаги «Адабиёт ва санъат, маданиятни ривожлантириш – халқимиз маънавий олами ни юксалтириш-нинг мустаҳкам пойдеворидир» нутқи // <http://uzg.uz/politics/adabyet-va-sanat-madaniyatni-rivozhlantirish-khalq-imiz-mana-03-08-2017>